

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Baginski H. Wojsko Polskie na Wshodzie, 1914-1920. – Warszawa, 1921; 2. Grosfield L. Polskie reakcyjne formacje wojskowe w Rosji 1917-1919. – Warszawa, 1956; 3. Папакін А. Створення польських військових формувань у складі російської армії під час Першої світової війни.// Наука. Релігія. Суспільство. – 2004. - №4; Папакін А. Документи архівів Республіки Польща до історії польських військових формувань в Україні у 1917-1918 рр.// Архіви України. – 2005. - №4; 4. Гудь Б. Загибель Аркадії. – Л., 2006; 5. Великий Жовтень і громадянська війна на Україні: Енциклопедичний довідник/ За ред. І.Ф. Кураса. – К., 1987. – С.445; 6. Tygodnik Krsowy. – 1918. - №9; 7. Гай-Нижник П. Фінансові взаємини Української Народної Республіки з Французькою Республікою як віддзеркалення стосунків України та країн Антанти (1917-1918 рр.).// Пам'ять століть. – 2007. - №2. – С.141; 8. Grosfield L. Polskie reakcyjne formacje wojskowe w Rosji 1917-1919. – Warszawa, 1956. – S.117; 9. Iwaszkewicz J. Ksiazka moich wspomnien. – Warszawa, 1975. – S.151; 10. Великий Жовтень і громадянська війна на Україні.- С.445; Grosfield L. Polskie reakcyjne formacje wojskowe w Rosji 1917-1919. – Warszawa, 1956. – S.117; 11. Державний архів Вінницької області (далі - ДАВО). – Ф.1196. – Оп.1. – Спр. 4. – Арк.29; 12. Stempowski S. Z pamietnika.// Zeszyty historyczne. – 1973. – z.24. – S.105; 13. Цит. за Гудь Б. Загибель Аркадії. – Л., 2006. – С.275; 14. Grosfield L. Polskie reakcyjne formacje wojskowe w Rosji 1917-1919. – Warszawa, 1956. – S.116; 15. Groholska Z. Wspomnienia bolesne.// Pamietnik Kijowski. – 2006. – t.VIII – S.380; 16. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі - ЦДАВО України). – Ф.2592. – Оп.1. – Спр. 38. – Арк. 22; ДАВО. – Ф.192. – Оп.9. – Спр. 24. – Арк.18; 17. Дорошенко Д. Історія України 1917-1923 рр.– Т.1 Доба Центральної Ради. – К., 2002. – С.242; 18. ДАВО. – Ф.2734. – Оп.1. – Спр. 13. – Арк.9, 11; 19. ЦДАВО України. – Ф. 2592. – Оп.1. – Спр. 38. – Арк.7; 20. Там само. – Ф. 2592. – Оп.1. – Спр. 38. – Арк.17-17зв.; 21. Stempowski S. Z pamietnika.// Zeszyty historyczne. – 1973. – z.24. – S.99-102; 22. ЦДАВО України. – Ф. 2592. – Оп.1. – Спр. 38. – Арк.18-18зв.; 23. Там само. – Ф. 2592. – Оп.1. – Спр. 38. – Арк.21-21зв.; 24. Поділля. – 1918. - №20 від 5 квітня; 25. Stempowski S. Z pamietnika.// Zeszyty historyczne. – 1973. – z.24. – S.102; 26. Українська Центральна рада: Документи і матеріали. – К., 1997 – т.2. – С.227; 27. Поділля. – 1918. - 9 квітня; 28. Поділля. – 1918. - 5 квітня; 29. Архіви Беларускай Народнай Рэспублікі. – Вільня – Нью – Ёрк – Менск – Прага, 1998. – Т.1, Кн.1. – С.103-104; 30. ДАВО. – Ф.1196. – Оп.1. – Спр. 4 – Арк.18; 31. Поділля. – 1918. -24 квітня; 32. ДАВО. – Ф. р. 2734. – Оп.1. – Спр. 3. – Арк.10; 33. Поділля. – 1918. - 1 травня; 34. ДАВО. – Ф.192. – Оп.9. – Спр. 24. – Арк.6зв., 18зв.; 35. Stempowski S. Z pamietnika.// Zeszyty historyczne. – 1973. – z.24. – S.110, 112; 36. Stempowski S. Op. Cit. – S.109-110; 37. Киевская мысль. – 1918. - 20 квітня; 38. Народна воля. – 1918. - 28 квітня; 39. ДАВО. – Ф.1196. – Оп.1. – Спр. 15. – Арк.6, 7; 40. Там само. – Ф.1196. – Оп.1. – Спр. 15. – Арк.5зв.; 41. Iwaszkewicz J. Ksiazka moich wspomnien. – Warszawa, 1975 – S.153; 42. Народна воля. – 1918. - №53 від 14 квітня; 43. Народна воля. – 1918. - №56 від 18 квітня; 44. ДАВО. – Ф.1196. – Оп.1. – Спр. 4. – Арк.121; 45. Там само. – Ф.1196. – Оп.1. – Спр. 4. – Арк.68; 46. Там само. – Ф. р. 1196. – Оп.1. – Спр. 4. – Арк.95; 47. Там само. – Ф. р. 1196. – Оп.1. – Спр. 15. – Арк.7; 48. Народна воля. – 1918. - 18 квітня; 49. Поділля. – 1918. - 5 квітня; 50. ДАВО. – Ф.192. – Оп.9. – Спр. 24. – Арк.19; 51. Там само. – Ф.1196. – Оп.1. – Спр. 15. – Арк.1; 52. Киевская мысль. – 1918. - 24 квітня; 53. ЦДАВО України. – Ф.2225. – Оп.1. – Спр. 21. – Арк.26.

А.П. Антонишин

ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ НА ПОДІЛЛІ В ПЕРІОД ГЕТЬМАНАТУ ПАВЛА СКОПАДСЬКОГО

Діяльність партійних осередків на Поділлі в добу гетьманату П. Скоропадського обділена увагою історичної науки ХХ століття. Радянська історіографія взагалі не визнавала ніяких національних політичних рухів, вказуючи на керівну роль більшовиків у агітаційно-повстанській кампанії на Поділлі¹.

Лише із здобуттям незалежності України дослідження вказаної теми в сучасній українській історіографічній науці набуло нової актуальності. З'явилися праці, які стосувались виключно українського, єврейського, польського національних рухів та їх участі у суспільно-політичному житті Поділля в добу гетьманату П. Скоропадського².

Метою даного дослідження є висвітлення діяльності осередків політичних партій Подільської губернії в добу Української Держави 1918 р, ставлення політично-свідомого елементу до режиму та його участь у агітаційно-повстанському та страйковому русі.

29 квітня 1918 р. внаслідок державного перевороту в Україні відбулась зміна політичної влади - замість Української Народної Республіки було проголошено Українську Державу на чолі з гетьманом Павлом Скоропадським. У здійсненні внутрішньої політики нова влада сподівалась на підтримку, передусім, поміщиків та заможного селянства, яке було незадоволене аграрною політикою Центральної Ради. Представники цих соціальних груп, заручившись підтримкою німецької та австрійської військової влади, зробили можливим прихід Скоропадського до влади і сподівалися на те, що новостворена держава стане захисником і гарантом їхніх інтересів. Зовсім по-іншому сприйняли гетьманський переворот українські, єврейські, російські політичні партії. Із самого

.....
початку більшість з них негативно поставилися до політики нової влади.

Соціально-економічний стан Поділля та своєрідність класових і національних суперечностей визначили й особливості національно-визвольного руху. Це засвідчує наявність загальноросійського революційного руху, до якого було втягнено чимало революціонерів різних національностей. Поряд з ним існували декілька національних рухів – український, єврейський, польський, – соціальну базу яких складали дрібна буржуазія міста й села, політично активна інтелігенція, а зручне розташування Поділля як прикордонної губернії сприяло зв'язку місцевих організацій з закордонними. Давало їм можливість через Дністер та Збруч перевозити революційну літературу та мати ділові зносини з різними політичними партіями.

У першій половині травня 1918 р. з'їзди трьох найвпливовіших українських партій – Української партії соціалістів-федералістів (УПСФ), Української партії соціалістів-революціонерів (УПСР), Української соціал-демократичної робітничої партії (УСДРП) – та з'їзди ряду громадсько-політичних об'єднань одностайно засудили гетьманський переворот.³ Крім цього Всеукраїнський селянський з'їзд (8-10 травня 1918 р.) та IV з'їзд УПСР (13-18 травня) закликали селянство готуватися до збройного повстання, а Всеукраїнський робітничий з'їзд і V з'їзд УСДРП (13-14 травня) – робітників України до легальної політичної боротьби з гетьманським урядом методом агітації, пропаганди, страйків.⁴

24 травня 1918 р. українські політичні партії утворили опозиційне об'єднання Український національно - державний союз, який в серпні було реорганізовано в Український національний союз.⁵ На Поділлі перші відділення союзу було відкрито в Кам'янці-Подільському й Вінниці.⁶

Гетьманську владу на Поділлі першим підтримав з'їзд хліборобів, що відбувся 9 червня 1918 р. в м.Ольгополі. На зібрання прибуло близько 300 делегатів.⁷ Вони ухвалили рішення направити делегацію до голови Подільського дворянства Сергія Миколайовича Гербеля з проханням вжити термінових заходів щодо придушення анархії в селах, яка може призвести до голоду в майбутньому⁸ та провести роззброєння населення, оскільки затримка в цьому питанні надає йому впевненості в безкарності. Делегати підняли перед владою питання про налагодження контролю за діяльністю колишніх повітового, волосних і сільських комітетів і використання ними громадських коштів та про передачу службовців до суду за антидержавницьку діяльність.⁹

Місцева влада одразу відреагувала на звернення хліборобів, приступивши до арештів державних службовців УНР, які не визнали гетьманську владу й розпочали проти неї агітацію. На початку травня 1918 р. в Подільській губернії за участь в нелегальному всеукраїнському з'їзді професійних союзів були заарештовані лідери Подільських професійних союзів Лейбельман, Шварц і Тіліс.¹⁰ За антигетьманську агітацію ув'язнили також колишніх членів Центральної Ради Ляшенка та Журавля,¹¹ комендантів Балтського, Новоушицького, Ольгопільського й Літинського повітів Янковського, Старостіна, Мацана і Коваленка.¹²

Серед арештованих були також працівники органів самоврядування: представники соціал-революційної партії України, члени Летичівської земської управи – Штанько і Голук,¹³ голова Літинської земської управи Ліпкань і член управи Сальков.¹⁴ Ці перші арешти уряд вбачав не як боротьбу з політичними опонентами, а як наведення порядку на місцях шляхом законного усунення з органів влади ворожих гетьманському режиму елементів.¹⁵

Однак застосування силових методів призвело тільки до посилення антигетьманської опозиції.

На Поділлі опозиція була представлена передусім партією соціалістів-революціонерів. Напередодні приходу гетьмана до влади кількість членів партії в губернії складала 811 чоловік, які об'єднувались в 13 партійних осередків.¹⁶ Гетьманський переворот став однією з причин внутрішнього розколу партії.

Права частина організувала партію українських революціонерів центральної (поміркованої) течії, що виступала проти повстання робітників і селян, які підтримували легальну роботу в гетьманських органах управління, прагнули реорганізації існуючої влади мирним шляхом. Українські соціал-революціонери центральної течії мали значну підтримку серед селянства Ольгопільського, Літинського, Гайсинського повітів. Подільські лідери партії Зосіматю, Бачинський, Ксендзюк неодноразово виступали в даних повітах з критикою діяльності австро-угорської військової влади та гетьманських органів самоврядування.¹⁷

Ліві українські соціалісти-революціонери із встановленням гетьманату перейшли в крайню опозицію і стали на шлях агітаційно-повстанської боротьби проти влади. Вони взяли активну участь в диверсійно-повстанській боротьбі в Кам'янецькому, Ямпільському, Могилів-Подільському, Брацлавському, Вінницькому, Проскурівському, Балтському, Ольгопільському, Летичівському

повітах. Активно співпрацюючи з більшовиками, ліві соціал-революціонери у свою чергу проводили проти них негативну агітацію.

Апогеєм діяльності лівих соціал-революціонерів на Поділлі стало повстання 14-24 серпня, підняте в Могилів-Подільському повіті Пастуховим і в Брацлавському повіті Бобом.¹⁸

У ході повстання партизанські угруповання були повністю знищені. Керівники повстанців зазнали різної долі: Бобу вдалось утекти,¹⁹ а ідейний лідер повстання Пастухов після недовгого польового суду був повішений.²⁰

Після цих подій центром соціал-революціонерів стає Кам'янець-Подільський. Тут створюється організація під назвою «Соціалістичне коло». Вже на листопад осередок нараховував до 60-ти членів.²¹ Очолив осередок голова губернської земської управи Приходько. До керівництва увійшли колишній службовець управи Пашенко, а також Бражицький і Воронін. Користуючись роботою книгонош, організація розповсюджувала по селах агітаційну літературу.²²

Під гаслом «Влада революції» проводили агітаційно-партизанську діяльність в губернії представники російських лівих есерів. Вони співпрацювали з більшовиками і мали вплив на робітників у Жмеринці та Вінниці. Подільську організацію очолювали Петров і Лайнер-Деревенський. Члени партії взяли участь у серпневому страйку залізничників.²³

Серед опозиційних партій Поділля слід виділити українську соціал-демократичну партію, яка так само, як партія українських есерів центральної течії, виступала за легальну роботу в рамках гетьманського законодавства.

Партія мала реальний вплив у Вінницькому, Кам'янецькому, Літинському, Брацлавському повітах, серед населення міст і містечок, свідомої інтелігенції, робітництва цукрових заводів. Керівниками партійної організації на Поділлі були колишній губернський комісар Дудич та губернський комісар освіти Юхим Щириця. Лише у Вінниці їх організація нараховувала біля 50 осіб.²⁴

Сильною політичною силою проявили себе на Поділлі єврейські організації. Агітаційну роботу проводили єврейська соціалістична партія – Бунд і об'єднання євреїв-соціалістів Цоалей-Ціон. Ідеї єврейських соціалістичних партій були популярними серед дрібних ремісників, торговців і частини міського населення.

Представники цих партій взяли участь в серпневих заворушеннях. У Ялтушкові молодь місцевої організації Бунду на чолі з Д.Шмуклером²⁵ підняла повстання проти австро-угорських окупантів, які вивозили все майно з місцевого цукрового заводу.²⁶ Повстання швидко придушили військові частини, які прибули з Нової Ушиці. Небажання населення підтримати повстанців стало головною причиною їхньої поразки.²⁷ У листопаді 1918 р. лідери Цоалей Ціону Гольдєньман і Ревуцький прибули у Вінницю і скерували єврейські організації на підтримку Директорії у повстанні проти гетьманату.²⁸

Поряд з єврейськими, працювали представники польських політичних сил. Однак їхня діяльність була спрямована передусім на об'єднання всіх польських організацій в одну потужну політичну силу, яка б представляла інтереси Польщі на Поділлі.

Важливою подією в ході об'єднавчих процесів серед польських подільських політичних партій та організацій стало проведення 7 липня у Вінниці загального зібрання польської общини, на якому було обрано голову общини – Степана Стемповського, та загальне правління. Община задекларувала проводити ситуативну політику щодо гетьманського режиму.²⁹

Зауважимо, що саме польське товариство підтримало гетьманську владу під час створення добровільних дружин. Польська громада м. Кам'янця-Подільського перша серед політичних сил Поділля відгукнулася на заклик влади підтримати порядок і надало свою дружину. Очолив загін польського товариства кількістю 150 осіб Казимир Лясковський. Загін одразу командували в міста Лянцкорунь, Збриж та Оринь.³⁰

Менш впливовою була опозиція проросійськи налаштованих сил. Серед них найбільші проблеми для режиму створювали більшовики, всебічну підтримку яким надавала Радянська Росія.

На квітень 1918 року в губернії залишилось три партійних осередки: у Вінниці,³¹ Проскуріві,³² Могилеві-Подільському.³³ Велику роль у подальшій діяльності більшовиків відіграв перший партійний з'їзд КП(б)У. На ньому з Поділля було два представники від Вінницького осередку – Снегов, від Проскурівського – Освальд.³⁴ Вони представляли 58 подільських комуністів. Було прийнято рішення про відновлення боротьби за встановлення влади Рад на Україні і об'єднання більшовицьких організацій в КП (б)У.³⁵ На початку травня в Могилів-Подільський прибули Ільїнський і Француз.³⁶ Після першого з'їзду КП(б)У в губернію прибув М. Ткачук.³⁷ Розпочалось

створення підпільної організації.

Найбільшу активність проявили більшовики Ямпільського повіту. 7 травня під керівництвом Наймушина було захоплено м. Ямпіль.³⁸ На допомогу повстанцям з Качківки вирушив партизанський загін Криворучка,³⁹ а з Яришева – загін Тимофія Січка.⁴⁰ Але повстанці не змогли об'єднатись, австрійські війська спочатку вибили їх з Ямполя,⁴¹ а потім розгромили поодинокі.⁴² Лише невелика частина відступила в Ольгопільський повіт.⁴³

5 червня відбулись збори представників партійних осередків та активістів в селі Яришеві Могилів-Подільського повіту. Присутніми були та брали участь у нараді представники з Ямпільського та Могилівського повітів. Делегати прийняли рішення розпочати підготовку до повстання.⁴⁴

Однак більшовики провалили повстанську серпневу компанію, у якій активну участь взяли українські соціал-революціонери (ліві) та єврейські партії. Через втрату більшовиками своїх позицій в губернії було відкликано голову губернського осередку Полякова,⁴⁵ а губернську організацію з 6 вересня очолив Петро Фіше р.⁴⁶

Слабку активність в губернії проявляли російські меншовики. Центром губернської організації було м. Вінниця. Очолювали партійний осередок адвокат Слуцький та члени виконавчого комітету Ради робітничих, селянських і солдатських депутатів Шуба й Рабінович. З приходом австро-угорських окупаційних військ партії вдалось поставити своїх членів на керівні посади у Вінницьких профспілках. Меншовики лояльно ставились до гетьманської влади і вважали її менш небезпечною для себе ніж більшовизм.⁴⁷

Крім ліворадикальних, проросійські політичні сили в Україні були представлені і праворадикальними (монархічними) організаціями, зокрема, «Союзом російського народу».

На Поділлі зазначена організація діяла під назвою «Общество красной точки»(далі «ОКТ»)⁴⁸ Подільський осередок виступав за відновлення єдиної і неподільної Російської імперії на чолі з царем Михайлом. Для розповсюдження своїх ідей організація поширювала різні прокламації.⁴⁹ За наказом №79 виконавчого комітету «ОКТ»волосні управи Поділля зобов'язували сільські комітети негайно організувати бойові загони для вигнання польських легіонів з губернії, розстрілу українських урядовців, знищення австрійських і німецьких окупаційних військ. Для формування загонів в усі повіти Поділля були відправлені уповноважені представники «ОКТ».⁵⁰

Задля попередження створення повстанських загонів повітові старости дали роз'яснення населенню, що «Червона Точка»є організацією самочинною й контрреволюційною, а тому всі її члени підлягають арешту і заслання на роботи до Австрії та Німечинни.⁵¹ Вже у вересні начальник освідомчого відділу Ніколін доповідь губернському старості, що «Червона точка», як і «Чорна рука», не є серйозними політичними організаціями, а складаються з декількох осіб.⁵²

Антиурядову позицію зайняла й подільська інтелігенція. 27 серпня 1918 р. Подільське відділення УНС передало губернському старості Поділля Меморандум, у якому висловлювався антиурядовий протест.⁵³

Отже, за гетьманату внутрішньополітична ситуація була певною мірою стабілізована. Однак гетьманський уряд не зміг сконсолідувати українську політичну еліту, що призвело до формування політичної опозиції, представленої УНДС, а потім - УНС. Як наслідок - у вирішальний момент політична еліта підтримала соціалістично-анархічну Директорію з її «отаманщиною», а не консервативно-авторитарну гетьманщину.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Гуменюк К. С. Боротьба трудящих Поділля з австро-німецькими окупантами в 1918 р. // Боротьба за владу Рад на Україні. - К., 1977; Слизький І.Ф. Боротьба на Поділлі проти навали іноземних інтервентів і внутрішньої контрреволюції в першій половині 1918 року // Тези доповідей Подільської історико-краєзнавчої конференції. – Хмельницький, 1965; Суровий А.Ф. Діяльність більшовицької організації Поділля у профспілках в період громадянської війни (1918-1920 рр.) // Матеріали другої Подільської історико-краєзнавчої конференції – Львів, 1968; Фірштейн Ц.М. 1-й з'їзд КП(б)У і боротьба трудящих Поділля проти австро-німецьких інтервентів // Матеріали другої Подільської історико-краєзнавчої конференції – Львів, 1968; 2. Бевз Т. А. Між романтизмом і реалізмом (сторінки історії УПСР) - К., 1999.; Григорчук П.С. Політичне становище на Поділлі в період гетьманату Павла Скоропадського // Україна: минуле, сьогодення, майбутнє: Збірник наукових праць. – К. 1999.; Комарницький О.Б. Становище єврейських громад у добу гетьманату П.Скоропадського (на матеріалах містечок Правобережної України) // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету: історичні науки. – Кам'янець-Подільський, 2004. – Т. 13; 3. Клименко-Мудрий В. С. Національно-демократичний рух за часів Української держави Гетьмана Скоропадського // Автореферат дис... к.і.н. - К., 1997. - С. 12; 4. Солдатенко В.Ф. Українська революція: концепція і історіографія (1918-1920 рр.). – К., 1999. –

С. 194; 5. Бевз Т. А. Вказана праця. - С. 158; 6. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі - ЦДАВО України). - Ф.1216. - Оп.1. - Спр. 109. - Арк.6.; Нова Рада. - 1918. - №. 192; 7. ЦДАВО України. - Ф.1216. - Оп.1. - Спр. 76. - Арк.6; 8. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі - ЦДАГО України). - Ф.17. - Оп.1. - Спр. 28. - Арк.75; 9. Там само. - Спр. 23. - Арк.63; 10. Державний архів Вінницької області (далі - ДАВО). - Ф.П.138. - Оп.6. - Спр. 177а. - Арк.4, Там само. - Спр. 180. - Арк.4; 11. Там само. - Ф. р. 1543. - Оп.1. - Спр. 2. - Арк. 66; 12. ЦДАВО України. - Ф.1793. - Оп.1. - Спр. 76. - Арк.112; ДАВО. - Ф. р. 1196. - Оп.1. - Спр. 4. - Арк.155, 248; Там само. - Спр. 33. - Арк.57; 13. Там само. - Ф. р. 1196. - Оп.1. - Спр. 32. - Арк. 2; 14. Там само. - Ф. р. 1543. - Оп.1. - Спр. 4. - Арк. 2; 15. Подільські губернські відомості. - 1918. - 1 червня; 16. Боротьба. - 1918. - 28 квітня; 17. ЦДАВО України. - Ф. 2194. - Оп.1. - Спр. 1. - Арк. 100; 18. ДАВО. - Ф. 172. - Оп.1. - Т.2. - Спр. 299. - Арк. 245; 19. Там само. - Ф. р. 1196. - Оп.1. - Спр. 34. - Арк.417-419; ЦДАГО України. - Ф.5. - Оп.1. - Спр. 101. - Арк.59; 20. ЦДАВО України. - Ф. 2311. - Оп.1. - Спр. 119. - Арк. 47зв; 21. Там само. - Ф. 1216. - Оп.1. - Спр. 76. - Арк. 340; 22. Там само. - Ф. 1793. - Оп.1. - Спр. 168. - Арк. 19; 23. ДАВО. - Ф.П. 138. - Оп.6. - Спр. 173. - Арк.145; 24. Там само. - Арк.144; 25. ЦДАГО України. - Ф.5. - Оп.1. - Спр. 59. - Арк.89; 26. ДАВО. - Ф.П. 138. - Оп.2. - Спр. 4. - Арк.7; 27. ЦДАГО України. - Ф.5. - Оп.1. - Спр. 108. - Арк.74; 28. Вісник УН р. - 1919. - 20 липня; 29. Слово Подоліи. - 1918. - 11 липня; 30. ЦДАВО України. - Ф. 2208. - Оп.1. - Спр. 1. - Арк. 45; 31. ДАВО. - Ф.П. 138. - Оп.2. - Спр. 43. - Арк.9; 32. Там само. - Оп.6. - Спр. 75. - Арк.3; 33. Там само. - Оп.2. - Спр. 38. - Арк.2; 34. ЦДАГО. - Ф. 57. - Оп.2. - Спр. 139. - Арк.74; 35. ДАВО. - Ф.П. 138. - Оп.6. - Спр. 71. - Арк.28; 36. Там само. - Оп.2. - Спр. 45. - Арк.12; 37. Там само. - Спр. 49. - Арк.69; 38. ЦДАГО. - Ф.5. - Оп.1. - Спр. 112. - Арк.25; 39. ДАВО. - Ф.П. 138. - Оп.2. - Спр. 2. - Арк.1-2; 40. Там само. - Спр. 49. - Арк.68; 41. ЦДАГО. - Ф. 5. - Оп.1. - Спр. 109. - Арк.27-28; 42. Там само. - Спр. 80. - Арк.37; 43. ДАВО. - Ф. р. 2734. - Оп.1. - Спр. 24. - Арк.21; 44. ЦДАГО України. - Ф.5. - Оп.1. - Спр. 60. - Арк.43; 45. ДАВО. - Ф.П. 138. - Оп.2. - Спр. 27. - Арк.3; 46. ЦДАГО України. - Ф.5. - Оп.1. - Спр. 103. - Арк.56; 47. ДАВО. - Ф.П. - 138. - Оп.2. - Спр. 3. - Арк.9; 48. ЦДАВО України. - Ф.1793. - Оп.1. - Спр. 181. - Арк. 38-39; 49. Поділля. - 1918. - 24 квітня; 50. ДАВО. - Ф. р. 1196. - Оп.1. - Спр. 32. - Арк. 96; Там само. - Ф. р. -2734. - Оп.1. - Спр. 13. - Арк. 14-16; 51. Там само. - Ф. р. 1196. - Оп.1. - Спр. 4. - Арк. 88; 52. ЦДАВО України. - Ф.1793. - Оп.1. - Спр. 169- Арк. 25зв; 53. ДАВО - Ф.255. - Оп.1. - Спр. 124. - Арк. 145-146 зв.; ЦДАВО України. - Ф.1793. - Оп.1. - Спр. 121. - Арк.1-2.

С.Л. Калитко, О.М. Кравчук

ПОДІЛЛЯ У ПЕРІОД ГЕТЬМАНАТУ 1918 Р. : КОНСЕРВАТИВНА МОДЕЛЬ ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ СТАБІЛІЗАЦІЇ

До важливих завдань історичної науки належить вивчення регіональних особливостей функціонування українських державних утворень доби визвольних змагань 1917-1920 рр. і, зокрема, на Поділлі у період гетьманату 1918 р. У той час Поділля було великим прикордонним регіоном (42017,6 кв. км.) з населенням 4 179 930 осіб, яке проживало у 12 повітах, 174 волостях, 141 містах і містечках, 2 299 селах¹. На Поділлі яскраво проявилися успіхи внутрішньої політики П. Скоропадського (відновлення сильної влади, певна стабілізація економіки, культурні здобутки) і її прорахунки (відсутність консолідації політичної еліти, невирішеність аграрної проблеми тощо). Підсилює актуальність цієї теми також недостатній рівень її дослідженості. Окремі аспекти теми висвітлили у своїх працях В. і О. Воловики², О. Завальнюк і Б. Кушнір³, К. Завальнюк і Т. Стецюк⁴, С.Єсюнін⁵, В. Коваль⁶, О. Кравчук⁷, М. Собчинська⁸, Л. Єрліх, Л. Кароєва⁹, Н. Ротар¹⁰, О. Яременко¹¹ та інші науковці. В. Лозовий, поряд з науковими публікаціями, підготував навчально-методичний посібник з цієї проблеми.¹² Однак вищезазначені праці не вичерпують всього комплексу питань діяльності владних структур гетьманату на Поділлі. З огляду на вищезазначене, мета статті – розкрити процес здійснення головних напрямків внутрішньої політики Української гетьманської держави на Поділлі у 1918 р.

29 квітня 1918 р. один з лідерів українських консерваторів П. Скоропадський, за підтримки командування німецьких військ, здійснив державний переворот і проголосив себе гетьманом, мотивуючи зміну влади необхідністю стабілізації всіх сфер життя країни шляхом створення дієздатної влади, відновлення правопорядку, ринкових відносин, підтримки розвитку культури громадян всіх національностей країни. Програма прагнула врахувати інтереси всіх верств населення. За О. Субтельним, соціальну базу гетьманату складали переважно поміщики, заможні селяни, підприємці, фабрикант, вищі прошарки чиновництва. Загалом вони складали 20% усього населення України.¹³ Зокрема на Поділлі владу гетьмана могли підтримати поміщики, що володіли 3 664 маєтками¹⁴, заможні селяни (8-10% всіх селян). Від проведення аграрної реформи залежало ставлення до нової влади 27% середняків, 20,5% безземельних і 42,5% малоземельних селян, від здійснення соціального захисту залежала підтримка влади робітниками, що становили 10,1% населення краю (426,1 тисяч осіб).¹⁵